

Fókuszban az olvasó!

Olvasásfejlesztési tréning a British Council és a Könyvtári Intézet közös szervezésében*

Számos felmérés bizonyítja, hogy az emberek világszerte egyre kevesebbet olvasnak, olvasáskultúrájuk átalakul, és az olvasott szöveg értelmezése is egyre nehezebben megy. Az olvasni nem tudó ember szociálisan és gazdaságilag is a társadalom perifériájára szorul, személyisége fejletlen, én-tudata kialakulatlan marad.

A gazdasági és társadalmi átalakulások a világ számos országában az olvasás hanyatlásához vezetnek, még az olyan nagy irodalmi hagyományokkal rendelkező, demokratikus államban is, mint az Egyesült Királyság. A britek, a világ egyik vezető nagyhatalmaként hamar felismerték, hogy az évszázadokon keresztül kivívott tekintélyes gazdasági pozíciót szellemi tőkéjük megtartásával, a társadalmi kreativitás megőrzésével tudják csak fenntartani. Ebből a munkából a könyvtárak – a közoktatás intézményei és más hivatalos szervek mellett – igen nagy szerepet vállalnak magukra.

A kulturális vezetés Magyarországon is tudatában van annak, hogy a pedagógusok mellett bőven akad dolga a könyvtárosoknak is, ha a magyar embert a jelenleginél hatékonyabb és értőbb olvasóvá akarja nevelni. Mások példáiból tanulni pedig sohasem szűgyen.

Így esett a választás Rachel Van Riel igazgató asszonyra, aki munkásságának jelentős részét szentelte az olvasásfejlesztésre Nagy-Britanniában. Maga is évtizedeken át dolgozott könyvtárosként, és amíg egy kis könyvtár kezdeményezéséből előbb megyei, majd országos szintű mozgalom fejlődött, addig igen sokat tett a negatív irányú kulturális tendenciák megállítására és visszafordítására. Ma már önálló vállalkozásával segíti a könyvtárosok munkáját, nemcsak a szigetországban, de külföldön is.

Rachel igen széles látókörű, olvasott ember, aki jól ismer sok magyar klaszszikus és kortárs író, de legjobban az embereket ismeri: az olvasókat és a könyvtárosokat. Nincsenek több százmillió fontos könyvtári projektjei, és a három nap alatt mindössze egyetlen statisztikai adatsort említett.

Viszont hozott magával sok kézzelfogható, pénz nélkül, emberi leleménységgel megvalósítható ötletet és egy igen fontos tanácsot: figyeljünk az olvasóra!

Ha azt akarjuk, hogy többen, többet használják a meglévő szolgáltatásokat, és mások is bejöjjenek a könyvtárba a megszokott látogatókon kívül, akkor vegyük

---

* A tréninget 2007 márciusában rendezték meg a budapesti Agro Szállodában, ahol 45 közművelődési könyvtárban dolgozó munkatárs vett részt a foglalkozásokon.

figyelembe az igényeiket, szokásaikat, életvitelüket, teljes szívvel forduljunk feléjük, és ne akarjuk őket mindenáron nevelni. Vegyük számításba a korosztályok eltérő igényeit és a kulturális különbségeket, az olvasói szokásokat!

Legyünk olvasóközpontúak!

Rachel könyvtárában kevesebb a könyv, de az jobban észrevehető. Szemből kínálja magát, és az olvasónak nem kell a nyakát és törzsét kicsavarva olvasni a gerincfeliratokat. Nekik nehéz Dewey vagy Cutter számerdejében kiigazodni, és nem ismerik az ETO-t sem.

Míg Rachel az olvasók felé való közeledés számos módját ismertette, és gazdagon illusztrálta is, máris egy olyan hajón eveztünk, amelynek egyik oldalát a marketing, másik oldalát a humán pszichológia evezőcsapásai repítették előre.

Hogyan kerüljük el az olvasókról kialakított sztereotípiákat? Ez segít majd a rólunk, könyvtárosokról kialakult nem mindig kedvező kép enyhítésében is. Hogyan ragadjuk meg a legapróbb kapaszkodókat, hogyan terjesszük ki a kicsi, kezdetben személyhez kötődő kapcsolatokat, és fogjunk össze az olvasókért intézményesen.

Gondolkodjunk kicsiben, és ha sikeres az ötlet, fejlesszük!

Hasonlóan egyszerűek és találóak az olvasást népszerűsítő plakátok. Legalábbis látszólag. Tervezőik igencsak tisztában vannak vele, milyen társadalmi réteget, milyen foglalkozású és életvitelű, életkorú embereket akarnak megcélozni, életükbe mely ponton léphet be az olvasás.

Természetesen ezek szellemi tulajdonnak számítanak, de a kulturális különbségek miatt egyébként sem lehetne alkalmazni őket minden országban. Nagyszerűségük abban rejlik, hogy minden ötlethez hozzákapcsolhatjuk saját hazai tradícióinkat.

Globális ötlet, hazai hagyományok!

Rachel a gazdasági verseny világának számos ötletét használja fel igen ügyesen, de tudja a határt is, hogy ezek meddig alkalmazhatók a nem profitorientált kultúra világában. A könyvtárban nincs helye könyvkereskedelmi plakátoknak, van viszont helye ellesett és megörökített pillanatoknak, amint kedvenc focistánk, színészünk vagy éppen az ismerős sarki zöldséges elmerül egy könyvben. Legyen sikk a könyv a benzinkutas kezében!

Számos más műfaj is kínálja magát a plakát mellett: népszerűsíthetjük az irodalmat könyvjelzőkön, naptárakon, képeslapokon, versidézettel, nyomtatva vagy kézzel írva, a könyvtári polcok végében vagy a postahivatalokban, orvosi rendelőkben vagy akár a mosdó ajtaján! Milyen hosszú tud lenni a várakozás az orvosi várókban vagy az adóhivatalban, de Nagy-Britanniában már teljesen megszokott gyakorlat a könyvtárak és más, önkormányzat által üzemeltetett hivatalok együttműködése. A

rendelőben a könyvtáros regisztrálja a beteget a körzeti orvosnál, a postáskisasszony pedig a levélfeladás mellett elintézi a kölcsönzési nyilvántartást is.

Az előadásokat sűrűn váltó műhelyfoglalkozások során Rachel aprólékosan ki-kérdezett minket: ki, mikor, hol, mit szeret olvasni. Ha közel ötven ember ekkora változatosságot tud felmutatni az olvasási szokásokban, akkor mi mindenről nem tudhatunk mi könyvtárosok? Ismerjük mi az olvasóinkat, vagy csak beskatulyázzuk őket az általános emberi viselkedés egy-egy szegletébe? Kinek nincs ideje, de szeretne olvasni; kinek kellene csak egy kis biztatás; ki szeret mindent egyedül felfedezni a könyvtárban?

Ismerjük meg olvasóinkat!

Ha már megismertük őket, igénybe vehetünk apró fortélyokat, hogyan lehet a rohanó olvasókat lefékezni, és gyorskiválasztó tereket létrehozni azoknak, akik mégis rohanni akarnak. Egyszerű reklámpsziológia ez: mi az, amin az embernek megakad a szeme, milyen terekbe merészkedik be az olvasó, mi az, ami riasztja, sőt taszítja.

E résznél már elhangzottak költségesebb megoldások is, amik csak közép- vagy hosszabb távú fejlesztési tervekbe illeszthetők be, de a hallgatóság fantáziáját olyannyira megmozgatták ezek a lehetőségek, hogy a szombati tréningzáró után, hétfőn reggel sokaknak egyenesen a bútorraktárba vezetett az első útja.

Csoportosítsunk életkor, érdeklődési terület, téma szerint. A nem divatos, de értékes irodalmat kellő altatás után, egy-egy évforduló kapcsán kinevezhetjük a nap/a hét/a hónap könyvének, a hónap írójának. Nem árt, ha a biztonság kedvéért van kéznél több könyv, akár egymás mögött is, hátha már a nyitás órájában lecsap rá egy olvasó!

Az olvasók maguk is kommunikálhatnak egymással, és ezt lehet kihasználni: üzenhetnek egymásnak a könyvben az erre a célra fenntartott lapon, ajánlatokat tehetnek a kocsin, ahol a visszahozott anyagokat tartjuk visszaszorolás előtt. tetszett, nem tetszett kategóriákat létrehozva. Higgyék el, a nem tetszett kategória legalább akkora kíváncsiságot kelt a következő választóban, mint a tetszett besorolás.

A brit olvasók gyakran alkotnak olvasói láncokat, egy kölcsönzéssel négy-öt olvasó is elolvassa a könyvet.

Innen már csak egy ugrás az olvasókörök létrehozása, az olvasásélmények megvitatása.

Esténként a továbbképzés tematikájához csatlakozó programokkal szórakoztattuk a résztvevőket. Első este a kortárs brit drámaíró, Tom Stoppard *Rosencrantz és Guildenstern halott* című darabjának filmváltozatát tekinthették meg.

A *Hamlet* parafrázisa értelmezésében Kolozsi László filmesztéta volt segítségünkre.

A második este Fejérvári Boldizsár, az Athenaeum Kiadó fiatal munkatársa volt a vendégünk. 2007-ben a British Council szakmai zsűrije őt jelölte ki az Egyesült Királyságban meghirdetett, Az Év Fiala Kiadója nemzetközi pályázat magyar résztvevőjeként. Fejérvári Boldizsár ismertette a versenyen, a közeljövőben bemutatandó programját, hogy miért esett a választása azokra a művekre.

amelyeket a pályázatra benevezett, és lelkesen válaszolt a sok-sok kérdésre, amelyeket a hallgatóság meglódult fantáziája ébresztett.

Fantasztikus élményt nyújtott ez a pár nap, mozgott a fantáziánk és a testünk is, a szigorú forgatókönyv szerint, ahogy a csoportos foglalkozások és a rövid bemutatók váltották egymást. Megpróbáltuk olvasói szemmel elemezni a könyvborítók tipográfiáját, fülszövegét, hogyan lehet gyorsan kitalálni, miről is, kinek is szól egy könyv, anélkül, hogy elolvastuk volna. Gyakoroltuk egymás megértését, és boncolgattuk kötődésünket az irodalomhoz és az emberekhez.

Kétségtelen, hogy a hallott módszerek nem fogják egy csapásra megváltoztatni az olvasói magatartásokat, és nem varázsszerek, csak apró lépések, amelyeket nekünk szakembereknek kell megtenni. „*A bennetek rejlő kreativitás, problémamegoldó képesség és ötletgazdagság garancia ezen lépések megtételére*” – ezek voltak Rachel zárószavai, és nem hagyott bennünk kétséget afelől, ő az emberközpontú szervezetelméleti irányzatot képviselve, a felhasználói igények felméréséből kiindulva próbálja az embereket visszavezetni az olvasáshoz a könyvtár falain belül és kívül. Nem tett ő mást ez alatt a pár nap alatt, mint megvalósította a teljes körű minőségbiztosítás első számú alapelvét, az olvasóközpontúságot, és rámutatott ennek gyakorlati lehetőségeire.

Reméljük, számos ötlete és az előadásai nyomán támadt vagy újraélesztett szakmai önbecsülés és az új szemlélet a fenntartók és könyvtárvezetők lelkesedésére is hasonlóképpen hatnak majd, és segítik a kollégákat az ötletek megvalósításában.

A három nap, sajnos, nem adott minden probléma megtárgyalására elegendő időt: így nem hallottunk túl sokat olyan szakmai fogásokról, miként lehet olvasóvá nevelni azt, aki nem könyvtárlátogató, vagy bizonyos korosztályokat hogyan lehet becsalogatni a könyvtárba. A sok nyitott kérdés mellett maradt sok kívül rekedt érdeklődő is, ezért a tréning folytatását több szakmai síkon is tervezzük.

A leghamarabb megvalósítható terveink között szerepel egy olyan honlap vagy első lépésként egy, a British Council honlapjáról elérhető elektronikus oldal létrehozása, amely szakmai segítséget képes nyújtani azoknak a kollégáknak, akik nem tudtak eljutni a továbbképzésre, vagy bárkinek, aki egyszerűen csak szeretné figyelemmel kísérni a British Council gondozásában megvalósuló szakmai fejleményeket az olvasásfejlesztés terén.

Kovácsné Eördögh Rita

Könyvtár szakon Amerikában

Feljegyzések az iskolapadból

Mit tehet az ember Amerikában, ha tanult szakmájában állást keres, de még a pályázat beérkezését visszaigazololó levelet is hiába várja? Belátja, hogy álláspályázatai első körben a szemétkosárban végzik, és pályát kell módosítania. Elmegy könyvtárosnak!

Lehetőségei a következők: beiratkozik könyvtár szakra főállású diákként (*full time*), és akár egy naptári év vagy három tanév alatt is megszerezheti a hön óhajtott diplomát. Vagy munka mellett, ami lehet egy közeli könyvtárban is, kezdi el az egyetemet *part time*, a nappalisokkal együtt, ugyanazokon az órákon, csak alacsonyabb óraszámban. A főállású diák viszont az első hónapokban szembesül a valósággal: könyvtári gyakorlat nélkül nem fog munkát kapni könyvtárosként, tehát gyorsan keres néhány mellékállást, lehetőleg egy egyetemi és közkönyvtárban egyszerre, merthogy az ember sohasem tudhatja. Bármelyik módon is végzi el a könyvtár szakot, a diplomaosztón kötelezően viselt *fejjedő alkalmatosság* dobálása őszinte örömet fejez ki: mindenki borzasztóan örül, hogy vége van.

A könyvtár szakon tanuló diákok abból indulnak ki, hogy könyvtárosra, könyvtárinformatikusra szinte mindenhol szükség van. E vélekedésnek van némi alapja, az Amerikai Könyvtárosszövetség, az ALA adatai szerint az Egyesült Államokban jelenleg százezernél is több könyvtár található, közöttük 9207 közkönyvtár, 3527 egyetemi könyvtár, 93 861 iskolai könyvtár és 9247 szakkönyvtár, a fegyveres erők 306, míg az államigazgatási szervek 1193 könyvtárat tartanak fenn. A könyvtárakban dolgozók számát félmilliónál is többre becsülik. Ezen belül legtöbben az iskolai, egyetemi és a közkönyvtárakban dolgoznak, nem csak könyvtárosi státusban.

	Könyvtáros	Könyvtári dolgozó	Összesen
Egyetemi könyvtárak	25 152	70 284	95 436
Közkönyvtárak	45 037	90 977	136 014
Iskolai könyvtárak	66 471	99 557	166 028
Összesen	136 660	260 818	397 478

A fenti adatok nem tartalmazzák az ún. speciális, vagyis szakkönyvtárakban dolgozók számát (mint például a kórházak, ügyvédi kamarák, vállalatok, üzleti és nonprofit szervezetek stb.), amit 2001-ben 15 300-ra becsültek. 2004-es adatok szerint szűkebb értelemben vett könyvtárosi állásban közel 160 000 ember dolgozik, több mint húsz százalékuk csak részmunkaidőben.

Valóban szükség van ennyi könyvtárosra az internet, mobiltelefon és Ipod Nano korában? Kétségtelen, hogy az olvasás és a könyvtárhasználat mint mindennapi

tevékenység leáldozóban van, ennek jeleit és okait avatott szakemberek hosszasan tudnák részletezni. Csak érdekességképpen: 2002-es adatok szerint az amerikai lakosság 95,7 százaléka naponta legalább egy óra hosszat néz tévét, 55,1 százalék végez valamilyen sporttevékenységet, és 46,7 százalék olvas. Talán derűsebb képet mutatnak az olyan adatok, miszerint az amerikai könyvtárak átlagosan heti 59 órát tartanak nyitva, az emberek kétszer olyan gyakran mennek könyvtárba, mint moziba, és hogy több a könyvtár mint a McDonald's gyorsétterem. Tehát mégis van igény a könyvtárak szolgáltatásaira és könyvtárosképzésre.

Az amerikai könyvtáros szakma nemcsak a diplomás bevándorlót fogadja szívesen (vagy legalábbis látszólag nagyobb lelkesedéssel, mint bármelyik más potenciális munkaadó), hanem bárkit, súlyra, nemre, korra, bőrszínre, politikai, nemi és egyéb beállítódásra való tekintet nélkül, aki legalább baccalaureátusi diplomával rendelkezik. Az egykor jól bevált és annyit emlegetett olvasztótégely-szemlélet teljesen háttérbe szorult ezen a téren is. A mindenfelől a szakmába áramló, vegyes kulturális, etnikai és iskolázottsági háttérrel rendelkező diákságot nem kívánják egybeolvasztani és a létező szakmához asszimilálni, hanem az alternatív variációt, a kulturális mozaikot preferálják. Talán nincs is más választás, nemcsak a hallgatók háttere, hanem a szakma jellege és a képzés célja miatt is. A meghirdetett program szerint a könyvtár szak feladata a szakma elméleti és gyakorlati alapjainak átadása révén olyan komplex informatikai ismeretekkel rendelkező, változatos orientáltságú könyvtárosok kibocsátása, akik a gyorsan változó környezetben képesek lesznek felelősségteljes pozíciók betöltésére, elfogadják és támogatják a változást a szakma fejlődése érdekében, és az ismeretszerzést, szakmai továbbképzést és a tanulást élethosszig tartó folyamatnak tekintik.

A könyvtár szakon az Amerikai Könyvtároszövetség által akkreditált, könyvtárosdiplomát nyújtó (*MLS*, vagyis *Master of Library Science*, *MLIS*, tehát *Master of Library and Information Science*), általában a négyéves baccalaureátusi alapképzés utáni tanulmányokat értjük, amelyet az egyetem erre a célra fenntartott fakultásán (*Library School*) lehet egy vagy több év alatt elvégezni, teljes vagy részidős diákként. A megszorítás oka az a gyakorlat, hogy amerikai egyetemi, kutatói, iskolai vagy közkönyvtárban kizárólag olyan szakembert alkalmazhatnak könyvtárosi minőségben, aki az említett diplomával rendelkezik. Ez élesen szétválasztja a könyvtáros és a könyvtárban dolgozó kategóriáját (*librarian*, illetve *staff* csoportra), jóllehet, az utóbbiak között is sok többdiplomás, esetleg a könyvtáros fizetésének dupláját is megkereső, és nem feltétlenül számítástechnikai vagy információtudományi diplomával rendelkező kolléga található.

Mivel a képzés mesterfokú (*graduate*), a felvétel is ennek megfelelően történik. A jelentkezőnek a felvételre benyújtott csomaghoz produkálnia kell egy nem túl alacsony GRE-eredményt (*Graduate Record Examination*), a baccalaureátusi diplomát és indexmásolatot legalább a hazai 4-esnek megfelelő átlaggal, egy motivációs levelet, amelyben a jelentkező kifejti, mi vonzza a könyvtáros szakmához, valamint be kell szerezni három vagy négy ajánlólevelet, amelyben a jelentkezőt jól ismerő oktató vagy munkaadó megerősíti, hogy a leendő könyvtárszakos képes lesz megfelelni a szigorú tanulmányi követelményeknek. Külföldiektől TOEFL (*Test of English as a Foreign Language*) eredményt is kérnek. Ez a felvételi rendszer részben kedvező, hiszen a matematikai készségeket és írásbeli kifejezőképességet mérő GRE vizsgán kívül nincs stresszes felvételi vizsga. Másrészt viszont nem ad lehető-

séget arra, hogy az oktatók személyesen találkozzanak a jelentkezőkkel, ami nagy melléfogásokhoz is vezethet. A csoporttársak tanulási és olvasási szokásaikat, készségeiket közlelől látván néha kétségeim támadtak középiskolai végzettségük felől is. Persze itt sem feltétlenül kap mindenki diplomát, akit felvesznek.

Így vágott neki a nagy utazásnak szűkebb csoportom: az asztmás újságíró, az ex-alkoholista dzsesszgitáros, a PhD-vel rendelkező franciatanár, a fanyalgó művészettörténész, a jóképű üzletember, az öt gyermekét tisztességgel nevelő háziasszony, a művelt vegyészlány, az élénkvörösre festett hajú ügyvédnő, az orosz matematika-professzor, az erősen molett telekügynök, a nyomornegyedben dolgozó általános iskolai tanító, a cukorbeteg író, a spanyolajkú programozó, néhány PhD felé kacsingató ázsiai ösztöndíjas, hadd ne soroljam a szokásos egyetemistakorosztályból kilógókat. A négyéves *college*-ből frissen kikerült diákok mellett ugyanis az évfolyam fele 35 éven felüli, sőt, az összes diák egynegyede elmúlt negyvenöt éves. A legtöbb irodalom-, történelem- vagy nyelvszakosak, és közel felének van már másik *graduate* diplomája, beleértve a PhD-t, a jogi, üzleti és társadalomtudományi stb. mesterfokozatú végzettséget. Harminc százalék főállásban könyvtárban dolgozik, nyolcvanöt százalék nő. Értelemszerűen az eredeti foglalkozás jelentősen befolyásolja a majdani érdeklődési területet. A PhD-sek az egyetemi könyvtárakat szemelték ki, a gitáros zenei könyvtárosnak készül, az ügyvéd jogi egyetemi könyvtárban szeretne elhelyezkedni, a fiatal lányok között pedig igen népszerű a gyerek- vagy ifjúsági könyvtáros állás a közkönyvtárban. Ez utóbbi korosztályban a legnépszerűbb foglalkozás természetesen az iskolai könyvtárosé, ami teljes nyári szabadsággal jár.

A könyvtár szakok oktatási rendszere korántsem egységes. Általában minimum 36 kreditpontot kell összegyűjteni, többé-kevésbé szabadon választható kurzusok közül. Nálunk 15 kreditpontnyi alapkursus a diploma feltétele, a fennmaradó 21 kredit szabadon választható. Az alapkursusok elsősorban elméleti jellegűek, és a többi tantárgy tananyaga sem kifejezetten a mindennapi könyvtármunkára készült fel, hanem inkább PhD-re. Oda viszont csak a mesterfokozat megszerzése után lehet jelentkezni, ez még plusz 60 kredit jelent, és leginkább egyetemi oktatói vagy legfelsőbb szintű könyvtár-igazgatási állásokra jogosít. Szakdolgozat és nyelvvizsga kevés mesterfokú programban követelmény, az ember elolvassa az elolvasnivalót, lelkiismeretesen végigül minden órát, hozzászól a vitához (ha van egyáltalán), időben beadja a házi feladatokat és megtartja az esedékes előadást vagy beszámolót. Emellett megpróbálja túlélni a kötelező csoportmunkát, amit diák és tanár egyaránt utál, de aminek fontos szerepe van a szakmai felkészítésben, abban a vonatkozásban, hogy hozzászokik az ember, hogy a fent említett változatos csapatból bárkivel képes legyen együtt dolgozni a jövőben.

A könyvtár- és informatikatudomány elméleti alapjainak elsajátítása mellett az alaptananyag része az információ szervezése, referenz források és gyakorlat, keresési stratégiák az on-line rendszerekben, illetve választható alapkursus még a könyvtárigazgatás vagy a tudásmenedzselés. A könyvtári számítógép-használattal kapcsolatos alapkursus ugyancsak kötelező, bár egyéni elbírálás alapján akár felmentés is szereshető. Persze senki nem akarja könnyelműen eldobni magától a három, viszonylag könnyen megszerezhető kreditpontot. A hallgatók érdeklődésük és pályaorientációjuk alapján választhatnak specializált kurzusok közül. Az iskolai könyvtárosokra szigorú állami előírások vonatkoznak, amit a tanulmányi követel-

mények a viszonylag kötött tantervben és korlátozott választási lehetőségekben tükröznek. Ezért cserében a könyvtárosnál előkelőbben hangzó iskolai médiaszakember (*school media specialist*) címet viselhetik. Minden egyéb könyvtártípusban pályát kereső egyéni tanterv alapján tanul. Ennek összeállításában a diák által választott tanszéki oktató segít (*faculty adviser*), aki tanácsot ad, milyen kurzusokat és milyen sorrendben vegyen fel a hallgató, hogy a diplomakövetelményeknek időben megfeleljen.

A választható kurzusok között található a katalogizálás, könyvtári automatizáció, gyermek- vagy ifjúsági irodalom, felnőtt irodalom (vagyázat, nem *adult literature*, hanem *reading interest of adults*), állományfejlesztés, kutatómódszer-tan (benne a rettegett statisztika és valószínűségszámítás), digitális könyvtárak, információs rendszerek tervezése és működtetése, interfésztervezés, az olvasók tájékoztatása-oktatása, levéltári ismeretek, konzerválási ismeretek, adatkezelés, adatbázisok tervezése és működtetése, kompetitív intelligencia, metaadat-ismeretek, multimédia készítése stb. Az egyes referenz ágazatok mind egy-egy féléves tananyagot képeznek, mint például bölcsészettudományi, társadalomtudományi, természettudományi, orvosi, jogi, állami, gazdasági és közgazdasági információs források tanulmányozása, beleértve a nyomtatott és elektronikus formákat is, rengeteg ostoba feladattal, hogy aztán könyvtárosként semmilyen kérdésen ne lepődjön meg az a frissdiplomás. Ember legyen a talpán, aki képes eligazodni. Ráadásul nem minden tantárgyat oktatnak minden félévben, sőt, van olyan kurzus is, amelyikre csak minden negyedik félévben kerül sor. Érthető tehát a diák mellé kirendelt tanszéki oktató szerepe és az on-line diplomaszerezési forma egyre gyorsabb terjedése.

Hat kreditpont erejéig egyéni tanulás és könyvtári gyakornoki állás is választható. Az első előnye, hogy nem kell órára járni, viszont az órai munka sokszorosát várhatják el a diáktól – tanára válogatja. Hetente egyszer személyesen is be kell számolni a végzett munkáról a kijelölt oktató irodájában, szigorúan nyitott ajtók mögött. A vegyeszlány például a közeli patinás egyetem levéltárában robotolt egy félévet, a művészettörténész az egyik szakmai szövetség soron következő elnökének PR-munkáját végezte, jómagam pedig on-line tananyagfejlesztésben vettem részt hosszú hónapokon keresztül.

Gyakornoknak lenni nem csak a Fehér Házban divat, a könyvtárakon és levéltárakon kívül a multik is szívesen fogadják az ingyenmunkát, köztük a nagy gyógyszergyárak, egészségbiztosítók és a média is. A gyakornokság mindig felügyelet melletti, de valódi könyvtárosi munkát jelent, referenz-asszisztensként szinte ugyanazt a munkát végeztem a bölcsészkönyvtárban, mint a mellettem ülő könyvtáros. A japán csoporttársnő, a főállású dolgozók leépítése és kényszernyugdíjazása után a bérmegetakarítást növelte az egyik egyetemi könyvtárban, amikor gyakornoki féléve alatt audiovizuális anyagokat és mikrofilmeket katalogizált. A gyakornoki munkáról a diák naplót vezet, amelyben a napi eseményekre reflektál. Ezt heti gyakorisággal beadja a kijelölt tanszéki oktatónak, aki előtt havonta egyszer személyesen is referál a gyakornokok csoportos foglalkozásán. Ez a fórum adja talán az egyik legjobb keresztmetszetet a környékbeli könyvtárakról; az informális csatornák útján kiderül, hol lesz esetleg állás, illetve hova ne pályázzunk. A gyakornoki idő leteltével a diák összefoglaló elemzésben értékelni a végzett munkát, aminek része a könyvtári gyakornok-felügyelővel lefoly-

tatott értékelő megbeszélés, a tervezett és végzett munka értékelése, a tapasztalatok összegzése, és a javaslatok listázása, hogy mit kellene az adott könyvtárban megváltoztatni. De ezt szerencsére csak egy oktató olvassa.

A könyvtárszakos diák egyébként olcsó és kedvelt munkaerőt jelent a könyvtárak és levéltárak számára, hiszen mindössze 2-3 dollárral kell nekik többet fizetni óránként, mint amennyiért a hamis papírokkal dolgozó bevándorló süti a hamburgert a közeli alumíniumcsárdában (és ami töredéke annak, amit éttermi felszolgálóként vagy bárpultosként keresne, ami általában az *undergraduate* diákok között népszerű munka). Mégis mindenki csinálja: a könyvtári gyakorlat bármilyen formája a szakmai önéletrajz alapjait jelenti, emellett az ember egyéni, gyakornoki vagy részmunkaidős főnökei lesznek majdan azok, akik állás pályázatoknál rávehető az ajánlólevél megírására. A szóbeszéd szerint egy jővevű cég vagy egyetem fejleces levélpapírján írott ajánlólevél kevésbé gyorsan végzi a szemétkosárban. Más kérdés, hogy az egyetemi könyvtárak például nem ajánlólevelet kérnek, hanem csak neveket referenciaként, akikkel kapcsolatba lépnek, ha a jelentkezők esélyesnek tartják a személyes elbeszélgetésre is. Önéletrajzba írhatóak még az egyetem és a szakmai szervezetek által adott díjak és kitüntetések, amelyek inkább dicsőséggel járnak, mintsem anyagi elismeréssel. Jutalmazták a legjobb diákot a levéltári, jogi, orvosi, üzleti stb. szakmai könyvtárosszervezetek, az iskolai könyvtárosok és maga az egyetem is ad néhány kitüntetést.

Ha már itt tartunk, plusz pont lehet még az önéletrajzban a sok közösségi munka. Ez persze *nekünk* másként hangzik, de a diákszervezetek valóban érdemi szerepet vállalnak az egyetemen. Ennek legjobb bizonyítéka a lényeges közlendőket tartalmazó levelezőlista, amiről a világejrt sem szeretnénk lekerülni végzett könyvtárosként sem. A szervezetek az országos szakmai szervezetek diákszervezeteiként működnek, rendes költségvetésük, szabályzatuk és tisztviselőik vannak. Az egyik ilyen szervezet vállalta fel az új diákok pályogatását: gólyatábor helyett a militarista ihletésű kiképzőtábor (*bootcamp*) vezeti be a tájékozatlan kezdőt, amit teljesen egészében diákok szerveznek és bonyolítanak. Egy napha belesűrítve tökéletesen elég arra, hogy megismerkedjen az ember az egyetemmel, megtudja, hogy és hol kell e-mail címet, diákigazolványt és parkolóhilitát szerezni, a levelezőlistákra felíratkozni, saját weboldalt létesíteni, ahova majd a házi feladatok kerülnek, és főképpen hogyan lehet jelentős összeget megtakarítani a tankönyvek csereberéjével. Ez jól kiegészíti a hivatalos, körültekintően összeállított on-line orientációs csomagot, ami a tanszék weboldalán található. A helyi diákszervezetek mellett szinte minden oktató bátorít arra is, hogy használjuk ki a diákstátus adta kedvező díjakat a könyvtáros szakmai szervezetben, illetve ezek konferenciáin, próbáljunk bekerülni a szakmai és informális hálózatokba, és tagságunkat természetesen listázzuk az önéletrajz ide vonatkozó helyén.

A szakmával való közelebbi ismerkedés viszonylag egyszerűen megvalósítható formája még az ún. *job shadowing* az egyetemi könyvtárakban, az Egyetemi és Kutatói Könyvtári Szervezet (ACRL) támogatásával. A könyvtárszakos hallgató egy önként vállalkozó könyvtárost követ árnyékként egész nap, és így bepillantást nyerhet az adott könyvtár szervezeti felépítésébe, a feladatok sokféleségébe, illetve a könyvtárosi állások közti különbségekbe.

A lehetőségek ellenére a frissen végzett diplomások egyöntetűen arról panaszkodnak, hogy nem az általuk elgondolt, a könyvtárosi hivatásra felkészítő, gya-

korlati képzésben részesülnek, a könyvtár szakok viszont nem erre kapják az akkreditációt. Az sem teljesen egyértelmű, hogy manapság a könyvtárak pontosan milyen képzettségű szakembereket kívánnak alkalmazni, bár abban egyetértenek, hogy a gyakorlati tapasztalat, a fent említett gyakornoki vagy részmunkaidős munka elengedhetetlen.

De úgy látszik, nem elégséges, mert ha mindezt teljesítette az ember, akkor azóta már rég itt kéne lenni a könyvtárosok Kánaánjának csoportom minden végzett tagja számára. Páran lassabbra vették a tempót, és még tanulnak, a frissdiplomások közül viszont az ingatlanügynök továbbra is házakat mutogat, a programozó programoz, a vegyészlány két, egymástól ötven kilométerre lévő könyvtárban dolgozik félállásban (egyik egyetemi, a másik közkönyvtár, mint diákkorában, lásd fenn), az író újfújásági regényén dolgozik önéletrajza és az azt kísérő bemutatkozó levele csiszolgatása mellett, a dzsesszgitáros pedig könyvtárossegédként könyvtárközi kölcsönzést adminisztrál, de ha jó napja van, néha kottákat is pakol. Igaz, az ázsiai diákok diákvizuma PhD-programra módosult, és az iskolai és tinikönyvtárosok is elég jól állnak, szinte mindegyiknek biztos állása volt az utolsó félévben, minimálbérért. Ez egybevág azzal, hogy az évente mintegy 5000 végzős közül nincs mindenki számára állás ott és ahol a legjobban szeretné, bár az előrejelzések szerint a közeljövőben nyugdíjba menő könyvtárosgeneráció jelent némi reményt az álláskeresőknek.

Vagyis visszatértünk a „START” mezőre, immár szakirányú végzettséggel is rendelkező könyvtárosaink ismét álláskeresőként szembesülnek a valósággal. Műveltségünket fitogtatva, a helyzet reménytelen, mint a huszonkét diplomával rendelkező könyvtároskollégánk, a Noah Wyle által megszemélyesített északnyugati állásinterjúja a Titkok könyvtárában (lám, a Vészhelyzet Carter doktora is pályát módosított), de nem komoly: a könyvtárosi állások követelményei között szerepel a könyvtárosi diploma, egy másik szakterületen szerzett PhD, programozási szintű számítástechnikai és szakmai gyakorlat, esetleg néhány idegen nyelv ismerete. Mindez persze nem vagylagos elvárás, hanem afféle amerikai feleletválasztós tesztmegoldási válaszként „*all of the above*”, mind az összes együttvéve. Az álláshirdetések között a pálmát kétségtelenül a szakirányú PhD-t, könyvtárszakos diplomát, dokumentált programozói, weboldal-készítői tapasztalatokat és tizenhét nyelv ismeretét preferáló közép-amerikai egyetem könyvtára viszi. Frissdiplomás könyvtárosunk pedig – csakúgy, mint a filmbeli könyvtáros – nem hírnevet akar, csak egy állást.

Hajnal-Ward Judit